

Professor adværer: Litteratur er blevet et sted for politisk retfærdighedskamp

Færre unge læser, autofiktionen dominerer, og flere og flere kræver, at litteraturen skal løse verdens problemer. Politiken har talt med professor Sven Anders Johansson, der netop er tiltrådt som litteraturredaktør på svenske Aftonbladet. I en ny bog spår han litteraturens undergang.

CHRISTIAN JOHANNES IDSKOV

Den svenske litteraturprofessor Sven Anders Johansson ser mange urovækkende tendenser. Han har de seneste par år gået rundt om sig selv og forsøgt at samle tankerne: Hvad er der ved at ske med litteraturen i den nye teknologiske tidsalder? Hvor er den på vej hen? Hans vurdering er ikke just opmuntrende:

»Litteraturen vil blive mere marginal. Jeg frygter, at den vil ophøre med at være et anliggende for den brede befolkning og går hen og bliver til en særinteresse på linje med opera«, siger han.

I sin nye bog, 'Litteraturens slut', der udkom på svensk i onsdags, spår han intet mindre end litteraturens undergang. De forudsætninger, som for omkring 200 år siden var med til at skabe litteraturens frihed og betydning, er ved at forsvinde. Boghandlere lukker, færre og færre unge mennesker læser, aviser-

nes oplag er faldet, og imens eksploderer lydbogsmarkedet.

Er hans tese overdrevet? Ja, siger han, det er den givetvis:

»Men som den tyske kulturfilosof Theodor W. Adorno har sagt, er overdrivelsen nødvendig for at komme frem til noget sandt«.

»Digitaliseringen og skolesystemerne har gjort situationen værre her i Sverige. På overfladen ser det meste måske ud som tidligere. Men kigger man 30-40 år tilbage, er bogoplagnene faldet markant, også for bestsellere«.

»På den måde bliver det sværere at leve som forfatter. Anmeldelserne bliver også læst af færre, og elevernes læsevner bliver dårligere. Anskuer man problemet empirisk, er der meget, som ser dystert ud«.

Kunstens frihed under pres

Det er ikke kun forandringerne i medieteknologien og litteraturens infrastruktur, som vækker Sven Anders Johanssons bekymring. Den frihed, som litteraturen i mange år har nydt godt af, er også ved at svinde ind.

Når han kaster blikket på den svenske samtidslitteratur, især børnelitteraturen, ser han en vilje til, at den skal være konstruktiv, moralsk korrekt, politisk uantastelig og normbrydende på en helt bestemt måde. På et mere generelt plan er der blevet skabt en forventning om, at litteraturen skal være aktivistisk, mener han. At den skal løse klimakrisen og gøre op med verdens racisme. I børnelitteraturen er det nu vigtigere at tvangsfodre børnene med »de rigtige fi-berrige moralske vurderinger« end at hjælpe dem til at tænke selv, skriver han.

Det er ikke bare i Sverige, det ser sådan ud. Sven Anders Johansson forventer, at disse tendenser til en vis grad også er gældende i Danmark. I 'Litteraturens slut' diskuterer han blandt andet den tale, som den danske forfatter Jonas Eika holdt, da han i 2019 modtog Nordisk Råds Litteraturpris for novellesamlingen 'Efter solen'. Han går i dialog med flere danske litteraturforskere, og så

kommer han ind på en række svenske og skandinaviske litteraturdebatter fra de senere år, blandt andet dem om Yahya Hassan og den østrigske nobelpristager Peter Handke.

Det er bestemt ikke Johanssons mening at fremstå nostalgisk, siger han. Tværtimod. Politisk er han i store træk enig med mange af de forfattere og meningsdannere, som han tillader sig at kritisere. Han undrer sig bare over, at litteraturen skal være mediet for denne

politiske retfærdighedskamp, når det snarere er den digitale algoritmeverden, som styrer vores tanker, følelser, kreativitet og forbrug.

Du skriver i 'Litteraturens slut', at vi for tiden ser forfattere, som er ivrige efter at forandre status quo. Hvorfor ser vi denne aktivistiske litteratur netop nu?

»Jeg har indtryk af, at det at være engageret er blevet en værdi i sig selv. Det har næsten ingen betydning, hvad engagementet går ud på. Det vigtigste er, at man gør noget – om det er for klimaet eller imod racismen. Det er et paradoks. Litteraturens gennemslagskraft er blevet betydeligt mindre. Alligevel mener flere, at det kun er blevet vigtigere, at litteraturen gør noget«.

Vi bliver mere og mere magtesløse

I bogen er Sven Anders Johansson blandt andet optaget af det, han kalder den politiske impotens. Markedet har fået mere magt, mens den demokratiske beslutningskraft ser ud til at være svundet ind.

Et af hans hovedargumenter er, at den moralske tendens i kunsten og kulturen harmonerer med den krympende politik. Når det er blevet sværere at forandre

noget politisk, ender de moralske spørgsmål i forgrunden.

»Jeg tror, disse moralske krav handler om, at vi som individer er ved at blive mere og mere magtesløse. Vores sociale verden opløses mere og mere, og det er ikke bare under coronapandemien. For at håndtere den indsigt føler mange, at de må 'gøre noget', sådan at det virker, som om de selv har kontrol, selv om det er nogle helt andre magtordninger og teknikker, som påvirker os«.

»Det er en tendens, som rækker langt ud over litteraturen. Overalt ser vi, at folk gerne vil aktivere sig selv. Det er selvfølgelig glimrende, at folk kæmper mod klimaforandringerne og racismen, men man får let det indtryk, at det drejer sig mere om personerne selv end om den sag, som de kæmper for«.

I bogen kommer du ind på Jonas Eikas tale, hvor han sagde, at der findes statsracisme i Danmark. Hvad tænkte du om talen?

»Jeg tror, at den tale hverken gjorde skade eller gavn. Jeg er mest optaget af talen som et symptom. For mig illustrerer den aktivistiske vilje, at litteraturen bliver irrelevant. Da han står der, er det snarere en performance, der skal skabe den politiske forfatter. Hans noveller har på sin vis ingenting med det at gøre. I den situation er det vigtigere at fortælle, at der findes en racistisk politik i Danmark. Han tegner et billede af, at der findes varme og kærlige kræfter, som står i modsætning til magten og racismen. Jeg synes, at det er en vældig forenklet analyse, og jeg er glad for, at man finder noget helt andet i hans litteratur«.

Men du ønsker vel heller ikke, at forfatterne og litteraturen stiller sig ud på sidelinjen i samfundsdebatten. Risikerer litteraturen dermed ikke at miste noget af sin relevans?

»Hvad der er god litteratur, afgøres ikke af de to alternativer. Den modsætning, mener jeg, er helt illusorisk. Når det lykkes at skabe god litteratur, handler det om, hvordan forfatteren får sit værk til at hænge sammen, og hvad læseren kan gøre med det. Det etiske og po-

“
Kigger man 30-40 år tilbage, er bogoplagnene faldet markant, også for bestsellere

Sven Anders Johansson

Sven Anders Johansson, født 1968, er professor i litteraturvidenskab ved Mittuniversitetet i Sundvall, Sverige.

Han er netop tiltrådt som litteraturredaktør på Aftonbladet, hvor han i en lang årrække har skrevet boganmeldelser og kommentarer.

Han er forfatter til syv bøger, senest essayet 'Litteraturens slut' (Glänta, 2021), som spår litteraturens undergang i en ny teknologisk tidsalder.

Johansson disputerede i 2003 ved Göteborgs Universitet med afhandlingen 'Adorno, Deleuze och litteraturens möjligheter'. Hans forskningsområde inkluderer blandt andet økokritik, kærlighed, kynisme og forestillinger om ondskab.

Det er en erfaring, han blandt andet har haft med Jonas Eikas noveller: en underlig kombination af realisme og mangel på virkelighed, som svarer meget godt til, hvordan det føles at leve i denne tid.

»Hvad vi end vælger at kalde det (...) så er det hverken moralsk eller politisk, snarere amoralsk og apolitisk. Der er ingen videre grobund for politisk handling. Men det er reelt«, skriver Sven Anders Johansson. Litteraturen skaber sin egen virkelighed.

Jeg spørger ham, hvordan han har det med denne type debat, hvor det tit forventes, at man tilhører det ene eller det andet hold. Frygtede han nogen faldgruber, da han skrev sin bog?

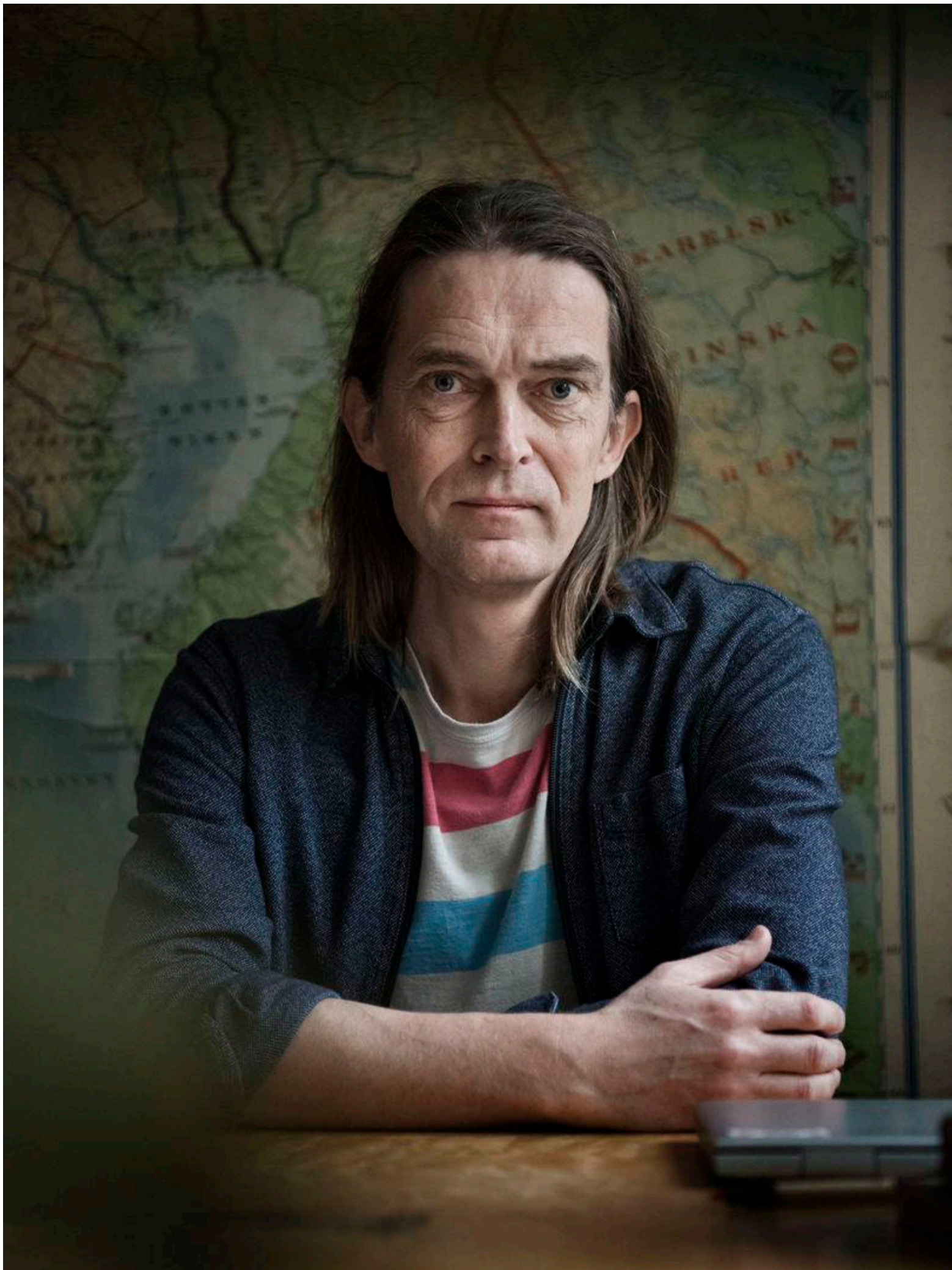
»Der hersker desværre en meget stærk binærhed i debatten, i hvert fald i Sverige. Det handler meget om positioner. Man er bange for at ende i den forkerte position, og det leder til en uvilje mod dem, man er uenig med: om det er Harold Bloom i den litterære debat eller Sverigedemokraterna i den politiske debat. Det fører til uformåenhet og angst for at lytte til argumenter eller diskutere ideer. Når positionerne er styrende, bliver ideerne uinteressante. Jeg har også nogle personer, der fungerer som en slags modstandere i min bog, men det er ikke sort-hvidt. Selv hos 'modstanderne' findes der noget interessant at lytte til.

Var dette også en af grundene til, at du samlede dine refleksioner i et langt essay og ikke i klummer eller kommentarer i avisen?

»Ja, de mange små tekster er skrevet med tanke på, at de skal være en del af en helhed. Jeg tror ikke, at de holder alene. Det vigtige er jo spændingerne mellem de forskellige dele. De indre konflikter, som findes i bogen. Og det er også her, jeg tænker, at læseren har et arbejde at gøre. Med denne bog vil jeg tvinge læseren til at tænke selv.

boger@pol.dk

'Litteraturens slut' er udkommet på forlaget Glänta

litiske opstår i læsningen. Den etik eller politik, som forfatteren i forvejen stopper ind i værket, er ganske uinteressant.

I 'Litteraturens slut' er du også optaget af, at der bliver ved med at blive skrevet så meget autofiktion, denne selvbiografiske litteratur. Hvordan skal vi forstå den virkelighedstrang?

»En måde at forklare den på er, at vi egentlig ikke rigtig ved, hvad virkeligheden er. Det er måske banalt. Men det bygger nok også på, at vi mere og mere lever vores liv i en digitalt medieret verden.

»Autofiktionen handler for mig at se også om det, jeg talte om før: at forfatter-

ne giver os illusionen af en selvkontrolleret livsfortælling. Her er der nogen, som skriver og beskriver sit eget liv. Jeg tror, at vi mangler kontrol over vores egne liv og føler, at kontrollen findes et andet sted. Derfor er det så attraktivt at læse en forfatter, som har kontrol.

Forsvar for den æstetiske erfaring

Det er endnu ikke kommet så klart frem i vores samtale, men Sven Anders Johansson giver heller ikke meget for den politiske digtnings modsætning: idealismen og forestillingen om litteraturens autonomi, som normalt forbindes med den store kunst, kanon, geniet – alt

MARGINALT.

»Jeg frygter, at litteraturen går hen og bliver en særinteresse på linje med opera«, lyder det fra den svenske litteraturprofessor Sven Anders Johansson.

Foto: Anna Tärnhuvud

det, man finder hos den afdøde amerikanske litteraturkritiker Harold Bloom eller i den svenske digter Katarina Frostensons egen selvforståelse, hvis man skal vælge et mere aktuelt eksempel.

Sven Anders Johansson mener, at vi skal forsvare litteraturen som et rum for ambivalensen og paradokset – den æstetiske erfaring. For det er først igennem den, litteraturen kan forbedre verden. Når vi får lov at tage del i et værk som læsere, findes der en stor frihed i den situation, i den oplevelse og erfaring: Man føres ud af sig selv, man vendes på sin vis ind og ud af sig selv og bliver en del af en ny verden, skriver han i sin bog.